

# Aan de grens van Vlaanderen en Brabant

door H. VANGASSEN

---

V

## Zullen

Na een eerste onderzoek van de kaart van *zullen*, opge-  
maakt volgens onze Atlassen, bleek dat voor het probleem  
*zullen* een beperking van het geografisch-historische onder-  
zoek tot Zuid-Oost-Vlaanderen en Zuid-West-Brabant geen  
oplossing zou brengen en dat het geboden was het werk-  
terrein uit te breiden tot gans het Graafschap Vlaanderen  
en tot een groot deel van het Hertogdom Brabant. Aan de  
hand van nieuw materiaal kwam ik tot de ontdekking  
dat de Schelde van af de taalgrens tot stroomafwaarts  
Antwerpen de grens vormde tussen het „Vlaamse” *zullen*  
en het *zelen* gebied, waartoe Zuid-Oost-Vlaanderen, dus  
ook de Dendersteden en Brabant behoorden. De schelde  
d. i. de grens tussen Vlaanderen en Brabant vóór ± 1050.

### AFKORTINGEN :

A.O.O.O. = Archief Openbare Onderstand Oudenaarde.

R.A.B. = Rijksarchief Bergen.

R.A.Br. = Rijksarchief Brugge.

R.A.G. = Rijksarchief Gent.

Sta.A. = Stadsarchief Aalst.

Sta.R. = Stadsarchief Ronse.

Dit is iets nieuws en de titel van mijn bijdrage zou dan wel mogen luiden : Aan de grens van Vlaanderen bewesten de Schelde, en Brabant (vóór 1050).

Alvorens over te gaan tot de systematische ontleding van het probleem kan het geen kwaad eens na te gaan hoe *zullen* zich thans gedraagt in enkele plaatsen aan de Dender.

Te Ninove zegt men, volgens de Atlas (zin nr. 64) : *də zwolamə zələ gu we:rkumən* — *Zellen* is wel de meest gebruikte vorm. Er is nog een tweede : *zɛɲ zə mə:rn:ɔX we:rkumən* (zullen zij morgen nog weerkomen?) A. : 'jə 'juəs (ja ja zij, verzwegen : zullen, ofwel :) jə 'juəs:ə zəlɲ (ja ja ze zullen, ofwel :) jəjuəs:ə zɛɲ (ja ja ze zullen). Men kan overal *zɛɲ* gebruiken in plaats van *zəlɲ*. De mouillering van de *n* in *zɛɲ* is het gevolg van *l*-syncope. Er is nog een derde vorm, die veel Ninovieters niet meer kennen en sterker wordt geaccentueerd, nl. : in het reeds vermelde zinnenetje : jə 'juəs:ə zə:lɲ. Men zal ook, steeds in dit laatste geval, *zij* gebruiken en nooit *zijlieden*, dus niet : zə:lə zə:lɲ (zijlieden zullen). Het hulpwerkwoord heeft in het Ninoofs twee concurrenten : *gaan* en *doen*. Bv. : *gə. ən zəɟzəm da ni səgən* (gij en zult hem dat niet zeggen) of : *gə. əɲ gəɟzəm da ni səgən* (gij en gaat hem dat niet zeggen). Maar in de meeste gevallen komt *gaan* nog na *zullen*, zoals in zin nr. 64 van de Atlassen. *Doen* wordt steeds met sterk zinsaccent gebruikt en dan, natuurlijk, zonder *zullen* in volgend vb. : *kən za mə:rn:i kumən*. A. : *gə dutʃ* (ik en zal morgen niet komen. A. : gij doet = gij zult wel komen, ik weet het wel, of : gij moet komen).

*Gaan* neemt dus soms de functie over van een verzwakt *zullen*, kan *zullen* ook helemaal verdringen, hetgeen wel nooit gebeurt met *zelen*. De oudste vorm te Ninove kan slechts *zelen* geweest zijn.

Geraardsbergen kent, zoals de Atlas ons leert, vooral de vorm : *zɛ(n)*. *Gaan* komt hier ook wel voor in de plaats

van *zullen* : gəjə gɑ:r kɔmən (gaat ge gijliedder komen?)  
 Nog enkele vbb. : wər ən zən:ikɔmən (wijliedder en zullen niet komen), zəldə gɑ:r kɔmən (zult ge gijliedder komen?).

Merkwaardig is het geval Aalst. Volgens Ph. Colinet (1) heeft de praesens van *zullen*, in het enkelvoud en in het meervoud, twee vormen, aldus : zal/za:l en : zeln/ze:ln. De vormen met korte vokaal, aldus Ph. Colinet, zijn toonloos en die met lange betoond.

Voor zal/za:l gaat het eigenlijk om de rekking van de korte *a* (Dit verschijnsel zal in deze reeks bijdragen nader behandeld worden). Die rekking heeft niets te maken met *zelen*. Van belang is hier dat de vorm met lange vokaal sterk betoond wordt.

Bij F. Vanacker (2) vinden wij de omschrijving van het gebruik van de lange vokaal : Gewoonlijk komen slechts korte vokalen voor. De lange vokalen komen voor zonder daarop volgend infinitief en „worden gebruikt wanneer men een repliek geeft op een mededeling, waarin men de werking voorstelt als in de toekomst gebeurend”. Vanacker geeft als vb. : gəj kum ni bi:p - jumər ik sa:l (ge en komt niet binnen — Ja maar ik zal). In het meervoud zou dit dus luiden : jumər wə ze:ln. *Zelen* is er dus nog te Aalst maar dan zonder volgend infinitief.

Uit de onderzochte plaatsen blijkt dat *zelen* stilaan verdwijnt of reeds verdwenen is zoals te Geraardsbergen. De vormen *zellen* en *zen* zijn jonger en gewoonlijk zwak betoond. Er zijn echter nog heel wat plaatsen die alleen *zelen* kennen, maar talrijker zijn de verkorte vormen en zoals te Aalst en te Ninove zijn er nog plaatsen die beide vormen kennen.

(1) *Het Dialect van Aalst*, Leuv. Bijdr. 1896, blz. 170.

(2) *Syntaxis van het Aalsters dialect*, blz. 23.

*Zullen* is labiel geworden en bedreigd door een suggestief *gaan* en ook wel door *doen*.

### Zelen — Zellen

Van mij verscheen in het Album Dr. Jan Lindemans (3) een doorlopende documentatie uit de oudste originele bronnen tot in de XVII<sup>e</sup> eeuw, over het hulpwerkwoord *zullen*.

Het beperken van dit onderzoek tot het Hertogendom Brabant had tot gevolg dat het probleem geografisch-historisch niet tot zijn volle recht kwam. Het grondig onderzoek van *zelen* zal ons in de mogelijkheid stellen het verschijnsel in de volkstaal te dateren en in de schrijftaal de overrompeling van *zelen* door *zullen* in Zuid-Oost-Vlaanderen en in Brabant nader te belichten en te verklaren.

In een artikel over *zullen* (4) schrijft A. van Loey : « *In het vroege mnl... In hoofdzaak mag gezegd worden dat sullen Vlaams is, selen (West-)Brabants* » (4b).

Die localisering van *zelen* tot West-Brabant is niet grond. Uit mijn reeds vermelde bijdrage bleek dat *zelen* in de middeleeuwen voorkomt te Antwerpen, Breda (sporadisch), Brussel, Diest, Leuven, Mechelen, Tienen en Zoutleeuw. Dus in hoofdzaak in het grootste deel van het Hertogdom Brabant. Vermelden wij nog dat er buiten het Hertogdom Brabant, bv. in Holland en Het Sticht, ook nog *zelen* vindplaatsen voorkomen, die wij hier niet verder onderzoeken. Wat in de eerste plaats van groot belang is

(3) *Zullen in het Hertogdom Brabant*, d. H. VANGASSEN, blz. 355-362.

(4) K. VI. A., Verslagen en Meded., december 1952 : *Een en ander over Mnl. sullen*, d. Prof. Dr. A. VAN LOEY, blz. 919-922.

(4b) A. v. L., o. c., blz. 919.

voor *zelen* is het huidige Zuid-Oost-Vlaanderen, tussen Schelde en Dender, met honderden vindplaatsen. Hier volgt dan in de allereerste plaats het historisch materiaal voor Zuid-Oost-Vlaanderen tussen Schelde en Dender :

**Bochoute** (Dikkelvenne, O. 37) 2 × *selen* (A.O.O.O, 1249 mei) (5).

**Velzeke** (O. 111) 2 × *selen* (R.A. Bergen, Cart. nr. 19, fol. 46 r°, 1254) (6) *selen zyen* (R.A.G., Abd. St. Pieters 1267) (7).

**Ninove** (O. 152). Voor de XIII<sup>e</sup> eeuw hebben wij een document nl. de Regel van het Gasthuis (R.A.G., Arch. Bisd., a° 1268-?) (8). De scribe schrijft 10 × *selen*.

Uit de schepenbrieven van de XIV<sup>e</sup> eeuw noteerde ik 6 × *zelen/selen* en 3 maal *sullen/zullen*. Voor het eerst *selen* in 1311 (R.A.G., Abd., Suppl. I a° 1311) en *sullen* in 1330 (Idem).

In totaal voor de XIII<sup>e</sup> eeuw : 16 × *zelen/selen* en 3 × *sullen*.

Dus tot omstreeks 1400 vooral *zelen*.

Na 1400 is *zullen* volkomen aan de leiding. Op 7 schepenbrieven 7 × *zullen/sullen*. Nochtans komt *zelen* nog sporadisch voor, zo bv. in de stadsrekeningen van 1486-87 en in het rentboek der parochiekerk (R.A.G., Abd. Nin., nr. 131).

In het fonds van de Abdij van St.-Cornelis hebben de charters uitgaande van omliggende plaatsen in de XIII<sup>e</sup> en XIV<sup>e</sup> eeuw steeds *zelen* :

(5) L. v. Aalst, jg. VI, blz. 121-129, J. G. DE BROUWERE, *De schepenbrief van Bochoute*, blz. 121.

(6) Jaarboek Zottegemse culturele Kring 1949-50, J. VAN CLEEMPUT : *Enkele historiographische gegevens over de oudste geschiedenis van Velzeke in de middeleeuwen*, blz. 65.

(7) *Middelnederlands Leerboek* d. Prof. Dr. A. VAN LOEY, blz. 198.

(8) Dit registertje is gedateerd naar de Latijnse oorkonde van de bisschop van Kamerijk, a° 1268. Het is naar de tekst te oordelen geschreven korte tijd na het Latijns origineel.

Hier eerst twee niet nader te localizeren oorkonden (vermoedelijk geschreven in de Abdij) :

A° 1287 : *selen sien* (R.A.G., Abdij, nr. 266, oork. van Maria van Pirweis, vrouw van Grimbergen en Ninove).

A° 1295 : *selen* (Id., nr. 286, oork. van Wouter van Pollar, heer van Outer en Zandbergen).

Uit de omliggende plaatsen : St.-Antelinks, Aspelare, Pamel, Denderleeuw :

**St.-Antelinks** (O. 141) *zelen zien* (Idem, nr. 290, schepenbrief, a° 1299).

**Aspelare** (O. 144) *selen* (Id., nr. 294, schepenbrief, a° 1299).

**Pamel** (O. 158) *selen sien* (Id., Suppl. D. II, a° 1372).

**Denderleeuw** (O. 148) *selen sien* (Id., D. II, a° 1379, mei 4).

**Aalst.** — *Zullen* komt voor in 1282 (R.A.G., Begijnhof) en *selen* in 1296 (R.A.G., Begijnhof, a° 1296, aug. 21).

In de XIII<sup>e</sup> en XIV<sup>e</sup> eeuw tot 1350 komt *selen* 21 × voor en *zullen* slechts 11 maal.

Naar 1400 toe vermeerdert stilaan het aantal *zullen* vindplaatsen en na 1400 wordt *zullen* de gebruikelijke spelling.

In het *Peisboek* (StaA., nr. 1), geschreven omstreeks 1430 is tot fol. 109 *zullen* de gebruikelijke spelling, *zelen* komt slechts éénmaal voor. *Zelen* wordt na 1400 zeldzaam, zo dat wij voor Aalst *zullen* als gebruikelijke spelling moeten aannemen na 1400.

**Oudenaarde** (0.98) (9). Uit het materiaal van M. Hoebeke blijkt dat *zelen/selen* de gebruikelijke spelling is in de XIII<sup>e</sup>-XIV<sup>e</sup> eeuw.

(9) De bewijspplaatsen voor Oudenaarde (en Nukerke, O. 202) zijn ontleend aan het onuitgegeven proefschrift van de *Oudenaardse Oorkondentaal* van Dr. M. HOEBEKE. Ik betuig Dr. M. Hoebeke mijn beste dank voor die vriendelijke hulp.

*Selen* komt het eerst voor in 1286 (Schepenbrief van Nukerke, Hosp. Oudenaarde, reg. 47, 48 r<sup>o</sup>). Verder in charters van Oudenaarde tot 1398 : 12 × *zelen/selen* voor 6 × *sullen/zullen*. M. Hoebeke vermeldt nog van ± 1350 tot ± 1370 (Staten van Goede van Pamele, Oudenaarde) bijna steeds *selen*, maar soms *sullen*. Hetzelfde verschijnsel voor de Staten van Goede van Oudenaarde van ± 1379 tot ± 1400. Voor de XV<sup>e</sup> eeuw : „*zelen verdwenen, steeds zullen*”, aldus M. Hoebeke.

Conclusie (van mij) : *zelen/selen* is te Oudenaarde de gebruikelijke spelling tot 1400, na 1400 : *zullen/sullen*.

**Geraardsbergen** (O. 228) (10). In de XIII<sup>e</sup> eeuw uitsluitend *selen* : *selen sien* (R.A.G., Hosp., D I, nr. 25, a<sup>o</sup> 1290), *selen/selen siin* (Id., St. Adr., D I, nr. 38, a<sup>o</sup> 1294), *selen* (Id., Hosp., nr. 33, a<sup>o</sup> 1295) *selen* (Id., Hosp., nr. 27, a<sup>o</sup> 1296), *selen* (Id., St. Adr., D I, nr. 41, a<sup>o</sup> 1297).

Van 1290 tot 1320 : 14 × *zelen/selen* en slechts 2 × *sullen/zullen*. Voor het eerst *zullen* in 1314 (R.A.G., St. Adr., D I, nr. 59, a<sup>o</sup> 1314).

Het aantal *zullen* stijgt stilaan in de XIV<sup>e</sup> eeuw, maar toch blijft *zelen* nog de gebruikelijke spelling, van 1290 tot omstreeks 1370 komt *selen/zelen* 36 × voor en *zullen* slechts 12 maal. Van omstreeks 1370 tot 1408 komt de ommekeer 9 × *zullen* en slechts 1 × *selen*. Tot 1450 nog 8 × *zullen*.

Conclusie : *Zelen* is de gebruikelijke spelling te Geraardsbergen tot omstreeks 1370. *Zullen* wordt nog vóór 1400 gebruikelijke spelling.

**Dendermonde** (I. 262). De charters in het *Cartulaire de Zwijveke-lez-Termonde* door L. de Vlaminck, a<sup>o</sup> 1868, werden door mij gecollationneerd op de oorspronkelijke

(10) Tenzij anders vermeld komen al de bewijsplaatsen uit oorkonden van de schepenen van Geraardsbergen.

stukken in het RA. te Gent. De meeste oorkonden gaan uit van de amman en de schepenen van Dendermonde.

*Zelen* komt voor het eerst voor in 1310 (RA.G., Ch. Zwijv., nr. 88), *zullen* in 1309 (Id., nr. 85, Oork. v. d. Abdis). Voor gans de XIV<sup>e</sup> eeuw : 21 × *selen/zelen* en slechts 3 × *zullen/sullen*. In de XV<sup>e</sup> eeuw van 1400 tot 1502 op 13 oorkonden 10 × *zullen/sullen* en slechts éénmaal *zelen* (RA.G., Ch. Zwijv., a<sup>o</sup> 1382, Oork. heer v. Grembergen).

Het *Cartularium van het Begijnhof van Dendermonde* door Jan Broeckaert, alhoewel een collationneren met de originelen uitgesloten is daar die oorkonden verdwenen in de brand van 1914, mag die uitgave hier vermeld worden daar zij het onderzoek van de oorkonden van Zwijveke (volgens originelen) bevestigt. De oorkonders zijn de amman en schepenen, de meier en leenmannen en de voogden van het begijnhof.

In de XIV<sup>e</sup> eeuw komt *zullen* niet voor maar wel 15 × *zelen/selen*. Eerste vermelding a<sup>o</sup> 1311 : *selen sien*. In de XV<sup>e</sup> eeuw van 1404 tot 1498 : 40 × *zullen* en slechts éénmaal *selen*.

Voor de abdij van Zwijveke en het Begijnhof in de XIV<sup>e</sup> eeuw : 36 × *zelen/selen* en slechts 3 × *zullen*. Dus is de gebruikelijke spelling in de XIV<sup>e</sup> eeuw *zelen/selen* en van a<sup>o</sup> 1400 af wordt *zullen/sullen* gebruikelijke spelling met 50 vindplaatsen tegenover 2 × *zelen* (van 1403 tot 1494).

In de streek, van Dendermonde :

**Leeuwergem** (O. 132) *zelen* in 1334 (Abd. Zwijv., nr. 96).

**Berlare** (I. 257) met 2 × *zelen/selen* in 1341 en 1353 (RA.G., Ch. Zwijv., nrs 110 en 124).

**Denderbelle** (I 263<sup>a</sup>) met 6 × *zelen/selen* van a<sup>o</sup> 1350 (RA.G., ch. Zwijv., nr. 121) tot 1386.



Ronse (O. 265) (11). De registers (12) 132 en 133 werden geëxcerpeerd.

Van circa 1310 tot 1394 ongeveer  $190 \times$  *zelen/selen* en slechts  $15 \times$  *zullen*. *Zelen* het eerst in 1327 (StaR., Reg. 132 nr. 23), *zullen* eveneens in 1327 (Id., nr. 22).

Met het jaar 1400 komt er een bijna plotse ommekeer : *zullen/sullen* wordt gebruikelijke spelling. Reeds in het jaar 1400 vindt men  $10 \times$  *zullen/sullen* (Id., Reg. 133, nrs. 1 tot 14) en slechts éénmaal *selen* (Id., nr. 8). Van a<sup>o</sup> 1400 tot 1425 telde ik nog een tiental *zelen/selen* tegenover  $80 \times$  *zullen/sullen*. In totaal werden ongeveer 400 originelen onderzocht. Doorwerken na 1425 bleek, na een steekproef, volkomen nutteloos.

Conclusie : *Selen/zelen* gebruikelijke spelling tot 1400. *Zullen/sullen* gebruikelijke spelling na 1400.

In al de plaatsen van Zuid-Oost-Vlaanderen gebruikt men in het enkelvoud : *zal/sal*.

Zoals nu duidelijk blijkt uit dit aanvullend onderzoek strekte *zelen* zich in de middeleeuwen uit over die gebieden, die wij thans noemen : Zuid-Oost-Vlaanderen (tussen Schelde en Dender), de provincies : Brabant, Antwerpen (west) en Noord-Brabant (gedeeltelijk).

Als wij ons nu beperken tot het Zuidnederlands taalgebied en vergelijken met de historische kaart gepubliceerd in : *Atlas de Géographie historique de la Belgique* (13) dan constateert men dat de westelijke grens van *zelen* samenvalt met de Schelde, d. w. z. met de westelijke grens

(11) Sta.R. Stadsarchief Ronse. Verzameling van duizenden chirografen, door mij geëxcerpeerd met de vriendelijke hulp van de archivaris Y. Brouwers, waarvoor mijn beste dank.

(12) De originelen zijn op de bladen van de registers aangebracht.

(13) Onder de leiding v. L. VAN DER ESSEN, Fasc. III : *Le Duché de Lothier et le Marquisat de Flandre à la fin du XI<sup>e</sup> siècle 1095*. Voor de historische inhoud : P. BONENFANT en het cartografisch deel d. J. MAURY.

van het gebied dat men in 966 (14) *Brabantum* noemde (z. Kaart 1). Maar die grens veranderde omsstreeks 1050 met de naasting van dit gebied van Oud-Brabant (15) gelegen tussen Schelde en Dender bij Vlaanderen.

Nu wij het *zelen* gebied nauwkeurig naar het westen toe hebben gelocaliseerd, rijst, in verband met wat bovenvermelde historische gebeurtenis ons leert, de vraag : Valt *zelen* na of vóór de naasting van het gebied tussen Schelde en Dender?

Na? Uitgesloten, want na die naasting verschuift de grens van Vlaanderen van de Schelde tot in de vallei van de Dender en gans het gebied tussen Schelde en Dender — met de Dendersteden — kwam onder de onmiddellijke druk van Vlaanderen en dan vooral van Gent. Gent heeft nooit *zelen* gekend. Een opdringen van uit het Oude Brabant gelegen ten oosten van de Dender naar het Oude Brabant ten westen van de Dender tot aan de Schelde is ondenkbaar na de naasting (1050). Uit onze reeds verschenen bijdragen blijkt dat er wel een druk is van Brabant naar het westen nl. in de XV<sup>e</sup>-XVI<sup>e</sup> eeuw, maar dit geldt zeker niet voor *zullen*. Gans Oud-Brabant kende reeds *zelen* vóór de XI<sup>e</sup> eeuw.

De palatalizatie en de ontronding *zolen* > *zelen* gebeurde vóór de XI<sup>e</sup> eeuw in de Frankische kolonizatie-periode. Dan kolonizatie in een brede zin : de langzame aangroei van de bevolking, de verdere oorbaarmaking van de bodem,

(14) Volgens A. CARNOY, *Dict. Étym. Comm. de Belgique*, blz. 91.

(15) Een juiste benaming van Brabant vóór 1050 biedt moeilijkheden. De benaming Brabant alleen is dubbelzinnig, Hertogdom Brabant past niet daar wij dit slechts kennen met de Dender als westelijke grens, daarom verkies ik hier de benaming Oud-Brabant, het Brabant van vóór 1050 en Oud-Vlaanderen, het gebied dat na de naasting van Z. O. Vlaanderen, ook geheten werd Vlaanderen onder de Kroon en Z. O. Vlaanderen : Keizerlijk Vlaanderen.

het ontstaan van kleine bevolkingsconglomeraten : gehuchten, dorpen, enz.

In die kolonizatieperiode moet er voor taalverschijnselen een cohaesie, een verwantschap bestaan hebben tussen al de bewoners van Oud-Brabant. Geldt dit alles alleen voor het hulpwerkwoord *zullen*? Misschien? In allen gevalle mogen de historische gebeurtenissen en toestanden nooit uit het oog verloren worden.

Nu het verschijnsel is gelocaliseerd en gedateerd gaan wij over tot de fonetische evolutie van *zolen/zelen*. *Zelen* kan niets anders zijn dan een ontronding. Tegen die verklaring heeft A. van Loey (15b) volgende bezwaren :

1<sup>o</sup> „*De ontronding is in het Brabants der middeleeuwen te weinig bewezen : verwachte ontronde vormen als megen uit muegen, melen : muelen, sletel : sleutel en dgl. ontbreken ten enenmale*”. Hiertegen meen ik te moeten aanvoeren dat de ontronding *zolen... zelen* gebeurde vóór de XI<sup>e</sup> eeuw en dat de ontrondingen als *muegen > megen* e. a. slechts zeer sporadisch te voorschijn komen in het Vlaams-Brabants grensgebied zes eeuwen later nl. in de XVI<sup>e</sup> eeuw. Hoe kan men dan toch rederlijkerwijze verlangen dat men in de middeleeuwen ook reeds de ontronding *muegen > megen* e. a. zou moeten aantreffen. Men treft er wel de ontronding *stuk/stik* aan en die dateert wel van vóór de XI<sup>e</sup> eeuw zoals *zolen... zelen*. En er zijn ook ontrondingen van de *ó* in Brabant.

2<sup>o</sup> „*Wij missen solen, suelen in het oudste Brabants (Brussel) volkomen : die vorm had er toch vaak moeten voorkomen ook*” (16). A. van Loey kan met „*Brabants (Brussel)*” slechts bedoelen dat *solen* en *suelen* niet voorkomen in de oudste Brusselse documenten.

(15b) o. c. blz. 920.

(16) A. VAN LOEY, o. c. blz. 920.

Inderdaad *suelen* komt niet voor in de oudste Brusselse documenten maar wel in Brusselse schepenbrieven van a<sup>o</sup> 1412 : 4 × *suelen* (17) en in 1417 : *suelen sien* (18). Ook nog in andere Brabantse steden : Diest kent *zolen* en *suelen* (19). Wel een bewijs dat men in Brabant de palatale lange overgangsvokaal naar de ontronding *zelen* heeft gekend. Men mag niet eisen dat de palatale *ue* moet gevonden worden in alle oude documenten van Oud-Brabant.

Ook *zolen* heb ik tot nu niet gevonden in Brusselse stukken. Maar niet ver van Brussel hebben wij Leuven met talrijke *zolen/zelen*. Wij citeren hier slechts een vindplaats voor *solen* : a<sup>o</sup> 1316 *soelen/solen* (11 maal) (20). Ook in andere Brabantse plaatsen komt *solen* voor, nl. : Tienen, Zoutleeuw, Diest en zelfs verder naar het noorden, steeds in Brabant : Breda, Helmond, 's Hertogenbosch. Voegen wij hier nog aan toe dat Limburg, dat wel een eigen evolutie heeft doorgemaakt de normaalvorm *zolen* zoals in Brabant — heeft gekend (21).

*Zolen* en de overgang naar *zuelen* moet het Oud-Brabant niet alleen in het oosten en noordoosten gekend hebben maar over de grootste uitgestrektheid van zijn gebied en dus ook in Zuid-Oost-Vlaanderen.

*Zelen* is er in Brabant en langs welke andere weg zou die vorm er wel gekomen zijn dan van de oorspronkelijke *o* : over *ø* : naar *e* ?

Conclusie : De fonetische evolutie van *zolen* in Oud-Brabant kan geen andere zijn geweest als *o* : > *ø* : > *e* :

(17) *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nederlands-Hertogdom Brabant* d. H. VANGASSEN, blz. 169.

(18) Id. blz. 170.

(19) Id. blz. 366.

(20) Id. blz. 531-532.

(21) J. MOORS, *De Oorkondentaal in Belgisch Limburg*, blz. 392 en 393.

### De verkorting

Als er mag gesproken worden van verkorting in de Nederlandse streektaalen dan is er geen enkel woord dat in zo hoge mate haar invloed heeft ondergaan als het hulpwerkwoord *zullen*.

Niet alleen de o: maar ook de ø: en de e: ontsnapten er niet aan. De verkorting kan een gevolg zijn van gelijkmaking of gelijkschakeling met de korte vokaal van het enkelvoud *zal*, zoals J. Franck reeds zegde in zijn *Mittelniederländische Grammatik*.

In onze dialecten hebben wij onbetwistbare bewijzen van de invloed van het enkelvoud *zal* op het meervoud. Niet alleen de verkorting gaat over naar het meervoud maar de vokaal zelf. Uit de Atlas van Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen : Middelburg (I. 126) *sa*, Boechoute (I. 135) *zaln*, Bassevelde (I. 160) *sa.ln*. Moerkerke (I. 152) *zan*, St. Laureins (I. 156) *sa*, Westdorpe (I. 166) *saln*, Koewacht (I. 168) *zaln*, St.-Joris-ten-Distel (I. 184) *sa*, St.-Kruis-Winkel (I. 197) *si.əln* en *sa.ln*.

Uit de Atlas van Vlaams-Brabant : Vlezenbeek (O. 244) *zan*, Lembeek (O. 290) *zain*, Meldert (P. 148) *zale*.

De verkorting is vooral een gevolg van verzwakte accentuatie

Dit is het geval in ons *zelen* gebied met e: > ε — In Oud-Brabant, het e: gebied bij uitstek, treffen wij in oorspronkelijke documenten reeds *e* vindplaatsen aan : Oudenaarde : 2 × *zellen* (± 1325, Hosp., Reg. 47, fol. 16 v<sup>o</sup>) (22), Geraardsbergen : *sellen sien/selen* (Ra.G., Abd. St. Adr., nr. 62, a<sup>o</sup> 1317), Brussel : *sellen* (23), Mechelen : *sellen* (24), Breda : *sellen* (25).

(22) z. voetnoot 9.

(23) *Album Dr. Jan Lindemans*, blz. 357.

(24) *Bouwstoffen*, etc., blz. 650 a<sup>o</sup> 1291 en blz. 656 a<sup>o</sup> 1304-09.

(25) *Id.*, blz. 153, XV<sup>e</sup> eeuw.

Na die historische bewijsplaatsen en rekening houdend met het hier volgend lokaal onderzoek der dialecten kan men bezwaarlijk nog spreken van een Oud-Brabants *zelen* gebied maar wel van een Oud-Brabants *zelen/zellen* gebied.

Talrijke bewijzen van de dubbelvorm e:/ɛ: en ɛ vinden wij in de huidige dialecten zelf. Die dubbelvormen liggen verspreid over gans dit gebied van af de *zillen* grens in het westen tot in de streek tussen Dijle en Gete (26). In totaal zijn er ongeveer zeventig e:/ɛ: plaatsen en negentig met de verkorting ɛ. In meer dan een ɛ plaats bestond of bestaat nog de oudere lange e:. De verkorting bewerkte niet alleen de lange vokaal maar ook het consonantisme. Er zijn plaatsen die slechts *zen* of *zem* kennen of beide te gelijk zoals bv. Meerbeke (O. 233) *ze* en *ze:*. In St.-Lievens-Essche (O. 140) hebben wij *ze.n* en *sele*.

Zin nr. 64, zoals hij voorkomt in de Atlassen : *De zwaluwen zullen gaan terugkomen*, is eer neutraal en het zinsaccent valt op : *gaan terugkomen*, daarom ook gebruiken de dialectsprekers in de meeste gevallen de zwakke vorm met korte vokaal, met uitzondering van die plaatsen, die steeds de lange vokaal gebruiken. Zoals blijkt voor Aalst en Ninove (z. blz. 50-51), in zinnen waar *zullen* zijn volle betekenis behoudt kent men ook nog de e:. Dit moet eveneens het geval zijn in talrijke andere ɛ plaatsen, terwijl in andere de e: gans werd verdrongen.

In ons e:/ɛ:/ɛ gebied zijn er ook plaatsen met Δ. Ten westen van de Dender is er slechts één Δ plaats, nl. Erpe (O. 52). In de streek tussen Dender en Zenne zijn er 16 plaatsen met Δ — Voor twee dezer plaatsen : Liedekerke (O. 157) en St.-Katelijne-Lombeek (O. 156) even als voor Erpe zie ik geen andere oorzaak als een mogelijke verzwakking

(26) Zie Kaart II.

van de oorspronkelijke  $\varepsilon$  — Voor de andere plaatsen nl. Breendonk (I. 271), Wintham (I. 221<sup>a</sup>), Machelen (P. 61), Vilvoorde (P. 10), Halle (O. 286), Buizingen (O. 287), St.-Martens-Bodegem (O. 171), Groot-Bijgaarden (O. 172), Dilbeek (O. 177), Zellik (O. 169), Wemmel (O. 165), Meise (O. 74), Drogenbos (O. 252), Beersel (O. 256), St.-Jans-Molenbeek (O. 178<sup>a</sup>) hebben wij waarschijnlijk hetzelfde verschijnsel als voor de Nl. korte  $e$  in enkele andere woorden nl. in de zinnen nr. 45 en 47:  $\Delta lp$  (help),  $\varepsilon paf\bar{e}n$  (opheffen) en  $wadij\bar{k}$ . Die  $\Delta$  zal dus wel jonger zijn dan de  $\varepsilon$ . Er zijn twee plaatsen die de oude vorm hebben bewaard en ook de  $\Delta$  kennen: Meerbeke (O. 233) met  $e:/\varepsilon$  en  $\Delta$ , Beersel (P. 62):  $z\Delta l\bar{e}$  of:  $z\varepsilon.l\bar{e}$ .

Het Brusselse neemt een enigszins aparte plaats in. In de Atlas van Vlaams-Brabant noteerde ik voor Brussel en omgeving  $y$  in volgende plaatsen: Brussel (P. 65), Laken (P. 64), St.-Joost-ten-Noode (P. 65<sup>b</sup>), Elsene (P. 65<sup>c</sup>), Watermaal-Bosvoorde (P. 123), St.-Agatha-Berchem (O. 173) en Ganshoren (O. 174) (z. Kaart II). In het werk van G. Mazereel (27) kent het Brusselse nog  $z\varepsilon l\bar{e}$ . Die  $y$  in de Atlas is een jonge indringer.

Ook Mechelen heeft  $y$  midden landelijke gemeenten met  $\varepsilon$  — Voor het Brusselse en Mechelen kan er slechts gesproken worden van recente evolutie onder de invloed van de schrijftaal.

In de streek tussen Zenne (buiten het Brusselse) en Dijle hebben wij vooral  $e:/\varepsilon:/\varepsilon$  en enkele uitzonderingen met  $\Delta$  en  $y$ .

Tussen Dijle en Gete komen wij terecht in het overgangsgedebied tussen  $e:/\varepsilon:/\varepsilon$  en  $y$ . Dit overgangsgedebied, als wij dit zo

(27) G. MAZEREEL, *Klank en Vormleer van het Brusselsch Dialect met zijn plaatselijke verscheidenheden*, blz. 22.

mogen noemen, bestaat uit een reeks  $\Delta$  plaatsen, sporadisch als een scheidingslijn van aan de taalgrens naar het noorden in de omgeving van Aarschot (P. 25).

Ook die plaatsen hebben, op een paar uitzonderingen na,  $\Delta$  voor Nl. korte  $e$  in de woordjes : helpen en bed. Dezelfde verklaring als voor de  $\Delta$  vormen verspreid in het  $e:/\varepsilon/\varepsilon$  gebied tussen Dender en Dijle, als een lokale evolutie van een oorspronkelijke  $\varepsilon$  is hier gevaarlijk wegens de onmiddellijke nabijheid van een aaneengesloten  $y$  gebied. Een  $y$  gebied, zoals bv. in de provincie Antwerpen kent de afwisseling  $y/\Delta$  en dus niet de evolutie  $e:/\varepsilon/\Delta$  en die mogelijkheid bestaat ook in de streek tussen Dijle en Gete. Best is dus die reeks  $\Delta$  plaatsen te beschouwen als een soort overgangszone tussen  $e:/\varepsilon/\varepsilon$  en  $y$  gebied (z. Kaart II). Die  $y$  streek heb ik in dit onderzoek niet betrokken.

Zo wij die streek tussen Dijle en Gete in historisch perspectief bekijken dan moeten wij eerst voor de  $e:/\varepsilon:/\varepsilon$  een gevoelig terreinverlies constateren in de Brabantse steden : Zoutleeuw (P. 112), Tienen (P. 145), Diest (P. 41), Aarschot (P. 25) en Leuven (P. 88). Zou dit verlies wel juist zijn voor de steden Tienen, Zoutleeuw en Diest? Wel hebben die plaatsen in de schrijftaal *zelen* gekend, maar het valt te betwijfelen of dit *zelen* was doorgedrongen in de volkstaal in de vallei van de Gete. Wij vinden in de Atlas geen enkel relict van  $e:/\varepsilon$  in de omgeving van die steden. Best is de grens hier te situeren tussen Dijle en Gete en niet te spreken van een aanzienlijk terreinverlies in het oosten van Brabant. De evolutie van Tienen, Zoutleeuw en Diest stond meer in verband met Oost-Brabant. Ook hebben Leuven en Diest de gebruikelijke spelling *zullen* vroeger aangenomen dan Antwerpen, Mechelen en Brussel.

In dit hoofdstukje onderzochten wij slechts  $\varepsilon$  als de verkorting van  $e:/\varepsilon:$ . Er is nog een andere mogelijkheid. De vorm *zullen* vinden wij van in de XIII<sup>e</sup> eeuw in bijna al de



gewesten van het Nederlands taalgebied. Dit verschijnsel moet op een evolutie in de volkstaal berusten, nl. voor Oud-Brabant op de verkorting van de lange overgangsvokaal  $\text{ø}$ : . In dit geval kan de verkorting slechts  $\Delta$  zijn en de schrijfvorm *u*. Door ontronding — en die tendenz bestond zeker in Oud-Brabant — ontstaat een  $\varepsilon$  vorm, die dan in de volkstaal behouden bleef nevens de van ouds reeds bestaande *e*: . Welke de meest waarschijnlijke mogelijkheid is : verzwakte accentuatie van *e*: en verkorting tot  $\varepsilon$  of verzwakte accentuatie van de lange palatale overgangsvokaal tot  $\Delta$  gevolgd van ontronding blijft een onmogelijk te ontwaren probleem. Ik meen dat de verkorting in de eerste plaats de lange *e*: zal getroffen hebben, maar met het bestaan van een autochtoon Brabants *zullen* dient ook rekening gehouden te worden. In allen gevalle de *e*: was er en is er nog.

Vergelijken wij nu het verloop der huidige grens van het  $\text{e}:/\varepsilon$  gebied (Kaart II) met de oude grenslijn (Kaart I).

In het westen bereikt de  $\text{e}:/\varepsilon:/\varepsilon$  de Schelde, de grens van Oud-Brabant, niet meer. De  $\text{e}:/\varepsilon/\varepsilon$  werd gedeeltelijk opgerold door *zillen* (z. hoofdstukje : *zullen*, *zillen*).

Op de linkeroever van de Schelde, tussen Gent en Dendermonde en verder nog stroomopwaarts zijn er  $\text{e}:/\varepsilon$  plaatsen, nl. : Kalken (I. 252), Overmere (I. 253), Berlare (I. 257), Zele (I. 258), Grembergen (I. 259), Moerzeke (I. 260), Hamme (I. 213). Die plaatsen benoorden de Schelde gaan niet samen met de in het Land van Waas gelegen plaatsen, die voor *zullen*  $\Delta$  hebben, zoals de Nl. *u* in gesloten lettergreep, neen, zij hebben voor Nl. *u* in gesloten lettergreep wel  $\Delta$  maar voor *zullen*  $\varepsilon$ , ze behoren tot het  $\text{e}:/\varepsilon$  gebied. Hiervoor nog een historisch bewijs : Berlare (I. 257) thans  $\varepsilon$ , in de middeleeuwen : a<sup>o</sup> 1341 : *zelen* (R.A.G., Ch. Zwijv., nr. 110, oorkonders : schepenen v. Berlare), a<sup>o</sup> 1353 *selen* (Id., nr. 124, Id.) Hier was er dus van in de middeleeuwen

een lichte terreinwinst voor het *zelen/zellen* gebied. Oorzaak? De bewoners van die plaatsen stonden vooral in betrekking met de bewoners van de rechteroever van de Schelde. Kalken, Overmere, Zele, Berlare, Grembergen, Appels, Moerzeke maakten deel uit van het Land van Dendermonde.

Het verlies is het aanzienlijkst in het noorden. Antwerpen is verloren, alhoewel in talloze teksten de Antwerpse schrijftaal stand hield tot in de tweede helft van de XVI<sup>e</sup> eeuw. Het is thans y te Antwerpen en geassimileerd met de Nl. *ÿ* in gesloten lettergreep (27b). Slechts aan de Rupel en tussen de Nete en de Dijle-Demer bereiken wij het e:/ɛ /ɛ gebied.

Op bijna alle fronten verdrongen en in zijn gebied zelf verlies van de steden Antwerpen, Mechelen en Brussel ten bate van *zullen*, dit was het lot van het *zelen/zellen* gebied.

De evolutie binnen de steden Antwerpen, Mechelen en Brussel is eigen ontwikkeling en geen ontlening aan Vlaanderen.

## Zullen — Zillen

### Zullen in de schrijf- en schooltaal

A. van Loey (28) vindt het bevreemdend dat „*sullen*, in de vroegste periode althans, tot Vlaanderen (met oostelijke grens de Dender) beperkt blijft”.

Na het hierboven reeds aangevoerde materiaal (blz. 53-57) blijkt die localisatie onjuist. Niet de Dender was, in de vroegste periode, de grens van *zullen*, maar wel de Schelde (Kaart I).

Bovendien is *zullen*, steeds in de vroegste periode, niet

(27b) HERM. SMOUT, *Het Antwerpsch Dialect*, blz. 24, 30.

(28) o. c., blz. 920-921.

beperkt tot Vlaanderen bewesten de Schelde, maar vinden wij reeds *zullen* — sporadisch — in de belangrijkste steden van het Nederlands taalgebied.

Ik begin hier eerst met de steden in Oud-Brabant (29) :

Oudenaarde (a<sup>o</sup> 1291), Aalst (1282), Mechelen (1285) (30), Antwerpen (1285) (31). In andere plaatsen van Oud-Brabant verschijnt *zullen* later o. m. Geraardsbergen (1314), Brussel (1445), Diest (1454), Leuven (1410).

Ook in het oudste Limburgs materiaal (32) St. Truiden (a<sup>o</sup> 1300, nr. 136), in nr. 137 : 9 × *sullen*.

In Noordnederlandse plaatsen, om er slechts enkele te noemen : Dordrecht (1293), Utrecht (1281), Amstel (1292), Gelre (1285).

Dat de pluralis *zullen* van Vlaamse oorsprong (33) zou zijn is onmogelijk. Hoe kon *sullen* in de XIII<sup>e</sup> eeuw van uit Vlaanderen in de schrijftaal te Utrecht binnendringen, Utrecht, bisschopzetel met vijf kapittelkerken, belangrijkste geestelijk centrum van de oude Nederlanden?

Terloops meen ik hier te moeten aanduiden hoe de verspreiding van *zullen* over uitgestrekte gebieden kan verklaard worden. De verkorte palatale vokaal kon slechts *y* of *ɛ* zijn. *Zullen* werd aldus geassimileerd door de Nl. korte *u* in gesloten lettergreep. De scribenten konden niets anders als een *u* schrijven en dit gebeurde spontaan te Utrecht evengoed als in Vlaanderen. Het enige verschil is dat Vlaanderen niets anders kende dan *zullen* (en de ontroding *sillen*). Er is geen sprake van ontleening. Omgekeerd : Vlaanderen kan *stik*, *pit* en *sillen* nooit ontleend hebben.

(29) Voor de bronnen z. ook blz. 53-57.

(30) H. VANGASSEN, *Bouwstoffen*, etc., blz. 647.

(31) Id., blz. 30.

(32) J. MOORS, o. c.

(33) Prof. Dr. A. VAN LOEY, *Schönfeld's historische Grammatica van het Nederlands*, 1959, blz. 178.

Ik beperk mij hier tot Vlaanderen en Brabant en uit dit grondig onderzoek moet blijken welk gebied al of niet ontleende en wanneer dit gebeurde.

Bij de behandeling van *zelen*, waaruit bleek dat in het huidige Vlaanderen : in het gebied tussen Schelde en Dender, de gebruikelijke spelling *zelen* werd opgerold door *zullen*, bepaalde ik tevens nauwkeurig wanneer dit gebeurde. Ik vat hier samen : Oudenaarde omstreeks 1400, Ronse idem, Dendermonde idem, Geraardsbergen nog vóór 1400, Ninove omstreeks 1400, Aalst na 1400 vóór 1430. Dit kan toch geen toeval zijn. De oorzaak is dezelfde voor die zes steden. Er was, zoals ik reeds zegde, geen andere oorzaak als de invloed van Gent. Steden en dorpen van Zuid-Oost-Vlaanderen stonden, na de naasting van 1050 ononderbroken in betrekking met de „Hoofdstad Gent” en in de XIV<sup>e</sup>-XV<sup>e</sup> eeuw vooral schriftelijk met de schepenen van de Keure, met de Raad van Vlaanderen (in 1407 gevestigd te Gent), enz. De Gentse schrijftaal kent slechts *zullen* (33b). De schepenklerken van de zes genoemde steden hebben de gebruikelijke spelling *zelen* laten varen en *zullen* gekozen zoals het was te Gent. Maar voegen wij er onmiddellijk aan toe, de volkstaal tussen Schelde en Dender nam slechts voor een deel de *y* van *zullen* over en bleef gedeeltelijk trouw aan het Oud-Brabantse *zelen/zellen* tot op onze dagen.

Het heeft dus geduurd tot 1400 eer Vlaanderen er in lukte *zullen* in de schrijftaal te doen zegevieren en de oostelijke grens van het Graafschap te bereiken !

En nu Brabant. Wanneer verscheen *zullen* in de voor naamste steden van Brabant (Zuid-Nederlands taalgebied) als de gebruikelijke spelling? (34) Brussel (XVI<sup>e</sup> eeuw),

(33b) Ook de grote Gentse Abdijen : St. Pieters en St. Baafs : *zullen*.

(34) H. VANGASSEN, o. c. in *Alb. Dr. J. Lindemans*.

Mechelen (Einde XVI<sup>e</sup> eeuw), Antwerpen (Einde XVI<sup>e</sup> begin XVII<sup>e</sup> eeuw) (35), Leuven (2<sup>e</sup> helft XV<sup>e</sup>), Diest (Idem), Zoutleeuw (XV<sup>e</sup> eeuw).

Ruim anderhalve eeuw na Zuid-Oost-Vlaanderen hebben de Brabantse steden Antwerpen, Mechelen en Brussel nu ook *zullen* aangenomen als gebruikelijke spelling. Dit kan niet aan Vlaamse invloed toegeschreven worden. In de XVI<sup>e</sup> eeuw zijn de toestanden gans veranderd. Geen sprake meer van Vlaamse invloed. Brabant is tot macht en aanzien gekomen, niet alleen op economisch maar ook op cultureel gebied. Er is, en dit geldt vooral voor Antwerpen, Mechelen en Brussel, een algemeen streven om de schrijftaal te „verbeteren” en te „zuiveren” (36). *Zelen* en *zellen* werden te Antwerpen, Mechelen en Brussel beschouwd als te „dialectisch” te „plat” en moesten nu definitief de plaats ruimen voor *zullen*.

De „veroveringen” van de Vlaamse schrijftaal beperkten zich dus tot Zuid-Oost-Vlaanderen. Brabant kende een eigen ontwikkeling. De trage, laatijdige evolutie van de schrijfvorm *zullen* in Zuid-Oost-Vlaanderen en in Brabant bevestigt dat *zullen* in Het Sticht niet kan ontleend zijn aan Vlaanderen.

#### Zullen in de dialecten van Oud-Vlaanderen

Wat kunnen ons oude archiefstukken leren over *zullen* in de dialecten van Oud-Vlaanderen? Voor Brugge en Gent beschikken wij over documentatie uit de XIII<sup>e</sup> eeuw. In oorkonden vinden wij in het werk van P. van Haver-

(35) z. ook : M. J. DE VRIENDT-DE MAN, *Bijdrage tot de Kennis v. h. gebruik en de flexie v. h. werkwoord zullen in de 16de eeuw*, blz. 87-102 : Anna Bijns.

(36) z. in dit verband : DR. PAUL LIEVENS, *De Vlaamse Beweging en haar ontwikkeling als Volkstaalbeweging in de XVIde eeuw*. In : Hand. Xde Vl. Filologencongres, 25-27 april 1930 te Antwerpen.

beke (37) voor de Kastelenij Brugge volgende bewijsplaatsen : Blz. 17 : a<sup>o</sup> 1270, *suelen hoeren* (St. Jansgasthuis, nr. 52). Blz. 31 : a<sup>o</sup> 1295 en 1296,5 × *zelen* (Idem, nrs. 226, 251 tot en met 256). Blz. 31 : a<sup>o</sup> 1295, *suelen hoeren* (Id., nr. 52). Blz. 52 : a<sup>o</sup> 1276, *suulen zien* (Ra.Br. „Blauwe nrs.”, nr. 7118). Bij A. van Loey (38), a<sup>o</sup> 1276 : *sulen* (Arch. Potterie, nr. 40, Schep. v. Sijsele).

Wij rekenen eerst af met 5 × *zelen*. Er zijn twee mogelijkheden : 1<sup>o</sup> Die vijf oorkonden, aldus P. van Haverbeke (39) zijn *alle van dezelfde hand*. Bijgevolg is het mogelijk dat de scribent komt uit een streek waar men *zelen* gebruikte (Bv. : Zuid-Oost-Vlaanderen of Brabant of andere gewesten van het Nederlands taalgebied). 2<sup>o</sup> Volgens P. van Haverbeke zijn die vijf oorkonden „*westvlaams gekleurde teksten*”. In dit geval is de mogelijkheid van *zelen* in West-Vlaanderen niet uitgesloten. Dit *zelen* kan echter slechts uiterst sporadisch geweest zijn, want in de evolutie van het hulpwoord *zullen* is verder geen spoor meer te vinden van een *zelen*. Dit *zelen* geraakte dan wel vlug volledig in onbruik (Er zijn meer voorbeelden van dien aard). In beide gevallen kan er verder geen rekening gehouden worden met een *zelen* in Oud-Vlaanderen.

De lange *u* komt 2 × voor : *suulen/sulen* (z. boven). Daar *uu/u* ook gebruikt wordt waar wij onbetwistbaar met *y* te doen hebben, zoals bv. (40) a<sup>o</sup> 1297 : *duufhuse* (St. Jansgasthuis, 257), 1296 : *zuudwart* (Id. 266) e. a... meen ik de mogelijkheid van een evolutie *y* : > *y* voor *zullen* te moeten aanvaarden en die mogelijkheid vindt een bevestiging in een groep Oud-Vlaamse dialecten die *zillen* hebben

(37) *Orkondentaal te Brugge en omgeving*, 1955. Dit werk is de vrucht van het onderzoek van ongeveer 600 oorspronkelijke stukken uit Brugse archiefdepots.

(38) o. c. blz. 921.

(39) o. c., blz. 31.

(40) P. VAN HAVERBEKE, o. c., blz. 18.

gekend (en nog kennen) en waarover wij verder zullen handelen. In de excerpten van P. Van Haverbeke is er nergens een voorbeeld te vinden waaruit zou blijken dat *uu* beantwoordt aan een  $\emptyset$ : uitspraak.

Tegen de evolutie  $y: > y$  pleiten  $2 \times$  *suelen* (z. boven), *ue* is inderdaad gebruikelijk voor :  $\emptyset$ : maar, ik lees (41) dat ter aanduiding van  $y$ : er wel — maar niet veel — vbb. zijn met *e* als lengteteken : 1280 *hues* (St.-Jansgasthuis 77), 1287 *duefhuse* (Id. 126), 1299 *huethanghende* (Begijnhof 48). Dus *ue* kan ook  $y$ : geweest zijn. Aan de hand van het materiaal uitgegeven door P. van Haverbeke blijkt duidelijk dat men de evolutie  $y: > y$  kan aanvaarden.

Zelfs als wij nu aannemen wat A. van Loey schrijft (42) : „T. a. v. de germaanse grondvorm *sulan* is alleen een vorm *suelen* (met *eu* ; niet *sulen* met *uu*) mogelijk” en dus geen rekening houden met *suulen/sulen* dan moeten wij op grond van wat de evolutie van een taal ons steeds heeft geleerd, toch aannemen dat die  $\emptyset$ : niet onwankelbaar onveranderlijk bleef en dit waarschijnlijk niet over een lange tijd en ook niet in alle gewesten van het Nederlands taalgebied. Zo er ooit, in West-Vlaanderen een palatale overgangsvokaal  $\Delta$  voor *zullen* bestaan heeft dan is er de  $y$  ook geweest volgens de spellingen *zuulen/zulen* en ook (waarschijnlijk) volgens *zuelen*

De verkorting van  $\emptyset$ : is  $\Delta$ , de verkorting van  $y$ : is  $y$  — In beide gevallen waren  $\Delta$  en  $y$  korte vokalen in gesloten lettergreep en de vokaal van *zullen* viel samen met de Nl. korte *u* in gesloten lettergreep (thans in de Vlaamse dialecten  $\Delta$ ). Maar Vlaanderen kende ook de *i*-ontronding in *zullen* zoals in *put* en *stuk*. De mogelijke evolutie in Vlaanderen zijn dus de volgende : 1°  $y: > y > \Delta$  ; 2°  $y: > y > i$ .

(41) P. VAN HAVERBEKE, o. c., blz. 19.

(42) o. c., blz. 921.

Ook Gent (42) kende nog in de eerste helft van de XIII<sup>e</sup> eeuw een lange palatale vokaal. Uit de statuten ven de leprozerij te Gent (Ra.G., Arch. Bisd., a<sup>o</sup> 1236) : *sule hi bliuen so moet hi*. Hier ook dus de mogelijkheid  $y: > y > \Delta$  — . De korte *u* in gesloten lettergreep wordt  $\Delta$  te Gent.

#### Lokaal onderzoek van de dialecten in Vlaanderen

Voor een geografisch onderzoek komen hier in aanmerking de dialectatlassen van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen, Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Oost-Vlaanderen.

Voor West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen wacht ons een ontgoocheling. Op de 235 door W. Pée opgenomen plaatsen zijn er meer dan 200 die *zullen* niet meer kennen. In al die plaatsen vindt men het ww. *gaan* als hulpwerkwoord. Het homoniem *zulle*! (zin nr. 17) ontbreekt ook meestal en in de plaats komt : *wē* en varianten. Waar *zulle*! niet ontbreekt dan kan de vokaal ook nog verschillen met het hulpwerkwoord *zullen*. Het onderzoek wordt aldus beperkt tot de oostelijke rand van West-Vlaanderen, Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen en het westelijk deel van Zuid-Oost-Vlaanderen (z. Kaart II).

In gans dit gebied zijn er circa 70 *zullen* plaatsen met  $\Delta/\Delta\tau/\Delta\cdot/\tilde{\Delta}/\Delta\epsilon$  . — In zo goed als alle plaatsen valt *zullen* samen met de Nl. *ǔ* in gesloten lettergreep, met : *valən/pat* /*kanən/dan* e. a., met alle of met een of meer van die woordjes. Onder de woorden met Nl. *ǔ* in gesloten lettergreep, komen ook dezelfde varianten te voorschijn als voor *zullen*, bv. *vullen* heeft in veel gevallen een gerekte vokaal

(42) Ik betuig Dr. M. Gysseling mijn beste dank voor het materiaal uit de XIII<sup>e</sup> eeuw, dat hij te mijner beschikking stelde. Van hem is het materiaal voor Gent en op Kaart I voor de volgende plaatsen : Heusden (I. 249), Kaprijke (I. 157), Eeklo (I. 158), Aardenburg (I. 125), Assenede (I. 161), Hulst (I. 142), Zottegem (O. 117), Deinze (O. 14), Sluis (I. 122).



vΔ.ln bv. : Wingene (H. 119) : zΔ.ln en in dezelfde plaats vΔ.ln . Te Tielt (H. 123) : sΔ.ln/vΔ.ln . Die lokale, jongere evolutie doet in genen dele afbreuk aan de conclusie : zalen is in het y/Δ stadium samengevallen met de Nl. *u* in gesloten lettergreep.

### Ontronding van zullen

*Zullen*, evenals *stuk*, heeft ook zijn ontrondingsgebied. Dit bevreemdend gebied in Oost-Vlaanderen, met ruim 70 plaatsen in de Atlassen opgenomen, vormt, zoals wij op Kaart II kunnen zien een vrij omvangrijk eiland ten noorden van Gent en ten zuiden van die stad tot aan de taalgrens. In het noorden heeft het geen aansluiting met Zeeland. Ten westen, ten noorden en ten oosten tot aan de Schelde is het ingesloten door *zalen* of een variant. Ten zuiden van de Schelde in Zuid-Oost-Vlaanderen is het begrensd door het oude *e:/ε* gebied.

Is dit *zillen* eiland een relict van een nog groter gebied, dat zich naar het westen, zoals *stuk/stik* e. a., uitstreckte van in de kuststreek? Alhoewel de evolutie *zullen* > *zillen* identisch is met *stuk* > *stik* e. a. is er niets in het historisch en huidig dialectmateriaal dat het beamen van die vraag toelaat. Er is wel iets van aan zo men aan het verloop van grenslijnen belang mag hechten. De westelijke grens van *zillen* schijnt wel een zekere drukking te hebben ondergaan van uit het westen, hetgeen laat veronderstellen dat *zillen* zich vroeger verder naar het westen uitstreckte. De oostelijke grens van *zillen*, in Noord-Oost-Vlaanderen en in Zuid-Oost-Vlaanderen, oefende drukking uit naar het oosten. Het is duidelijk dat de évolutie *zullen* > *zillen*, zoals *stuk* > *stik* van het westen naar het oosten vooruitschoof (43).

(43) Drukking van Vlaanderen langs het noordelijk kustgebied kan hier niet onderzocht worden.

Een bewijs van de drukking van *zillen* in oostelijke richting is het overschrijden van de Schelde tussen Gent en de taalgrens en het binnendringen in Zuid-Oost-Vlaanderen, dat vroeger gans tot het e:/ɛ gebied behoorde (43b). Van relikten uit de e:/ɛ periode in het *zillen* gebied kan bezwaarlijk gesproken worden. Daar is wel Petegem (O. 196) met e.ə maar dit is dan ook een unicum.

De ontronding *zillen* is zeer oud en dateert in haar beginstadium vermoedelijk uit de periode na 1050 tot circa 1200. Ook de historische vindplaatsen komen uit het oudste materiaal der archiefbronnen :

*Sillen sijn* (G.A. Ronse, schepenbrief nr. 7, Register 132, a<sup>o</sup> 1310?), 2 × *sillen* (Ch. Abd. St.-Clara, Petegem-Oude-naarde, orig. Dekenij Ronse, fotostaten in R.A.G., a<sup>o</sup> 1338 aug. 22 en aug. 24. Oorkonder : Kapelaan v. Kasteel-Petegem).

Met een oogopslag (Kaart II) merken wij dat ɪə ɪə en ɪ.ə in grote meerderheid op ons eiland vertegenwoordigd zijn. ɪə en ɪ.ə komen daarin het meest voor. Van een gesloten heldere i zijn er twee vbb., nl. ɪə en i —

Uit steekproeven in plaatsen in het zuiden, westen, noorden en oosten en vergeleken met de volledige teksten in de Atlassen blijkt duidelijk dat *zillen* samenviel met Nl. korte i — Hier slechts een enkel vb. : Leeuwergem (O. 132) : sielə (zullen), cfr. sɫɪp (schip), sɫɪpər - piənt - spi.ən - wi.ətə - li.əxt e. a. Wel is *zillen* het niet met al de i-woordjes precies helemaal eens, maar die zijn het, wat lengte en naslag of diftongering betreft, ook niet helemaal eens onder mekaar. De Nl. korte i is een onvaste vokaal in Zuid-Oost-Vlaanderen. Er zijn zelf lokale gevallen van i = e = ie.

*Zillen* viel dus samen met de korte i, evolueerde verder

(43b) Meerdonk (I. 146) en Nieuwerkerken (I. 176), met i, voorboden van verdere evolutie of relikten?

samen naar  $1\text{e}/1.\text{e}$  en viel ook samen met *stik* als : *stik/stiək* . Eigenaardig is ook het geval Ronse (O. 265) met *syel* en *si.lə* . Beide varianten pleiten voor een evolutie :  $y > i$  .

Er zijn tegen die fonetische evolutie enkele bezwaren : 1° In het midden van het *i*-eiland hebben Gent en enkele andere plaatsen :  $\Delta/\Delta\text{e}/\Delta.\text{e}$  behouden, nl. Ledeberg (I. 247), Heusden (I. 249), Zwijnaarde (I. 245). Gent heeft de ontronding van *zullen* niet gewild en zoals ik aantoonde in mijn vorige bijdrage (44) heeft het ook de ontronding van Nl. *ŭ*, zoals in *pit*, *stik*, die wel voorkomt in Gentse documenten uit de middeleeuwen, geweerd en slechts *brī-gē* behouden en dan nog wel met een dubbelvorm *brā.gē* . De andere plaatsen hebben  $\Delta$  waarschijnlijk onder de onmiddellijke invloed van Gent. 2° Er zijn vier plaatsen met de ontronding  $\varepsilon$ , nl. : Deinze (O.14) *sələ* Astene (O. 16) *sələ*, Outrijve (O. 189) *sə.ln*, Zeveneeken (I. 205) *sə.lə* . Zeveneeken ligt aan de rand van het *i*-gebied, *stuk* is hier *sti.k*, zo dat wij hier te doen hebben met een jonge aanwinst :  $zələn > səl.n$  . Outrijve heeft *sə.ln* en *stə.ək* zo dat wij voor die plaats moeten aannemen  $y > i > 1.\text{e} > \varepsilon./\varepsilon.\text{e}$  . dus een locale evolutie van *i* naar  $\varepsilon$  . Blijven Astene en Deinze, die afwijken van de Nl. korte *i* (bv. *spi.ən*) en van *stuk* (*sti.ək*). De fonetische evolutie kan hier en voor Zeveneeken slechts geweest zijn :  $zələn > zələn$  . 3° Er zijn in het *i*-gebied nog drie plaatsen met  $\Delta$  nl. : Eeke (O. 19), Etikhove (O.203), Ruien (O. 192), die slechts de evolutie van *y* naar  $\Delta$  hebben gekend. De ontronding in die plaatsen zou  $\varepsilon$  geweest zijn.

Summa summarum : Enerzijds hebben wij een massaal samenvallen van *zillen* met de Nl. korte *i* en met *stik*, samen een verdere evolutie naar  $1\text{e}/1.\text{e}$  en daarenboven de historische vindplaatsen *sillen*, die een fonetische evolutie

y > i volkomen bewijzen en anderzijds op geringe schaal  $\Delta$  vormen, die samenvielen met Nl. korte u (type : *vullen*) en normaal ontronden tot  $\varepsilon$ . Dit alles kan onze conclusie slechts versterken :

In het i-eiland is in de meeste plaatsen de fonetische evolutie y > i geweest en gans uitzonderlijk  $\Delta > \varepsilon/i > \varepsilon$ .

#### Zillen en stik

Valt de evolutie *zullen* > *zillen* ook chronologisch samen met *stuk* > *stik*? De ontrondingszone *zillen* beslaat wel een oppervlakte van ruim 70 opgenomen plaatsen maar is heden beperkt tot een deel van Oost-Vlaanderen, terwijl *stik* reikt van in het kustgebied over gans Vlaanderen tot aan de Schelde en in het zuiden tot in de vallei van de Dender. De ontronding *stik* is heel wat omvangrijker en drong heel wat verder door en is zeker ouder dan *zillen*.

Na de behandeling van Nl. *ŭ* in gesloten lettergreep in mijn bijdrage verschenen in de Handelingen (45) en het wetenschappelijk historische en dialect-geografische onderzoek van *zullen* in Vlaanderen en Brabant meen ik in volgende punten definitief de uitkomsten te moeten formuleren :

#### Spelling

1<sup>o</sup> De gebruikelijke spelling *zelen* heerste in de streek tussen Schelde en Dender. in Zuid-Brabant (Antwerpen en Mechelen inbegrepen) en gedeeltelijk ook in Oost- en Noordbrabant (sporadisch).

2<sup>o</sup> Vlaanderen bewesten de Schelde heeft slechts *zullen* als verkorte gebruikelijke spelling gekend.

3° De spelling *zullen* is niet van Vlaamse oorsprong. Na de naasting van het gebied tussen Schelde en Dender bij Vlaanderen (1050) duurde het tot 1400 eer *zullen* definitief de vallei van de Dender bereikte. *Zullen* als definitieve spelling in het zuidelijk deel van het Hertogdom Brabant (en met vooral de steden Antwerpen, Mechelen en Brussel) dateert uit de XVI<sup>e</sup> eeuw en is eigen ontwikkeling.

#### De volkstaal

4° In het *zelen* gebied ontstond door verzwakking van het accent : *zellen* (zēlən). Beide varianten zijn bewaard gebleven met terreinverlies en verlies van al de steden in Brabant ten gunste van *zilən* (westen van Z.-O.-Vl.) en *zylən* (Brabantse steden) K. I en II.

5° De evolutie van de korte *u* in gesloten lettergreep was voor gans het Graafschap Vlaanderen  $y > \Delta$ , uitgezonderd de ontronding  $y > i$  bv. *stik*.

6° De tendenz om de Nl. korte *u* in gesloten lettergreep te ontronden nam haar oorsprong in het noord-westen van Vlaanderen en poogde door te dringen naar het oosten. Zij beperkte zich tot enkele woorden, slechts *stik* bereikte de oostelijke grens van het graafschap Vlaanderen (ad quem : XIII<sup>e</sup> eeuw). In de moderne tijden werd de ontronding uitgestoten te Gent.

7° De evolutie van *zullen* in Vlaanderen was :  $y : > y > \Delta$  en in het ontrondingsgebied :  $y : > y > i$ .

8° De evolutie van Nl. korte *u* in gesloten lettergreep en van *zullen* zijn (cfr. supra 5, 6, 7) dus identisch in beide laatste stadiums  $y > \Delta$  en  $y > i$  maar verschillen geografisch en chronologisch.

9° De ontronding van Nl. korte *u* in gesloten lettergreep en de ontronding van *zullen* vielen samen met de Nl. korte *i* en werden in de dialecten samen :  $1/1\text{e}/1.\text{e}/i\text{e}/i$ .

**Relatieve chronologie**

10° De ontronding (bv. *din*, *stik* e. a.) is in Vlaanderen bewesten de Schelde ouder dan *zillen*. Einde van de evolutie van *stik* XIII<sup>e</sup> eeuw (Denderstreek).

11° *Zelen* dateert van vóór 1050, *zellen* in en na de XIII<sup>e</sup> eeuw tot in de moderne tijden.

12° Reeds in de XIII<sup>e</sup> eeuw : Korte *u* in gesloten lettergreep :  $y > \Delta$  (Graafschap Vlaanderen), *y* bewaard gebleven in de Dendersteden (Geraardsbergen uitgezonderd) en in Brabant.

13° *Zullen*, in Vlaanderen bewesten de Schelde en buiten het ontrondingsgebied :  $y > \Delta$  en in dezelfde tijd in het ontrondingsgebied  $y > i$ . *Zillen* en *stik* samengevallen met de Nl. korte *i* worden na de XIII<sup>e</sup> eeuw : *ie/i.i.e* ...

\* \* \*

**Kaarten**

KAART I. — De nummering is deze van de dialectatlassen. Voor elke plaats werd slechts de oudste bewijsplaats op de kaart vermeld. Hier volgen de plaatsen met aanduiding van de bronnen :

- H. 36 — **Brugge** (Kastelenij). *Suulen* (1276), *suelen* (1270). P. VAN HAVERBEKE, *Oorkondentaal te Brugge*, blz. 31, 52. *Sulen* (1276). Prof. Dr. A. VAN LOEY, *Een en ander over Mnl. sullen*, V. M. K. V. A., 1952, blz. 921. *Sullen* (1278). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).
- I. 125 — **Aardenburg**. *Sullen* (1289). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).

- I. 135 — **Boechoute.** *Sullen* (1300). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).
- I. 140 — **Aksel.** *Sullen* (1277). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).
- I. 142 — **Hulst.** *Sullen* (1293). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).
- I. 157 — **Kaprijke.** *Sullen* (1281). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).
- I. 158 — **Eeklo.** *Zullen* (1283). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).
- I. 159 — **Lembeke.** *Sullen* (1331). R.A.G., Ch. St. Baafs Abdij.
- I. 161 — **Assenede.** *Sullen* (1293). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).
- I. 170 — **Moerbeke.** *Sullen* (1336). R.A.G., Boudelo, Cart. 1A, fol. 237 v<sup>o</sup>.
- I. 171 — **Stekene.** *Sullen* (1311). R.A.G., Boudelo, Cart. 1A, fol. 292 r<sup>o</sup>.
- I. 172 — **Kemzeke.** *Zullen* (1311). R.A.G., Boudelo, Cart. 1A, fol. 305 r<sup>o</sup>.
- I. 192 — **Zomergem.** *Zullen* (1326). R.A.G., Ch. Abdij St. Baafs.
- I. 209 — **Sinaai.** *Zullen* (1349). R.A.G., Boudelo, Cart. 1A, fol. 222 v<sup>o</sup>.
- I. 210 — **Belsele.** *Zullen* (1420). R.A.G., Boudelo, Cart. 1A, fol. 221 r<sup>o</sup>.
- I. 212 — **Waasmunster.** *Zullen* (1307). R.A.G., Boudelo, Cart. 1A, fol. 170 r<sup>o</sup>.
- I. 241 — **Gent.** *Sule/sullen* (1236). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72). R.A.G., arch. Bisdom, Regel Leprozerij.
- I. 249 — **Heusden.** *Sullen* (1278). Dr. M. GYSSELING (z. voetrn. 42, blz. 72).

- I 257 — **Berlare. Zelen** (1341). R.A.G., Abdij Zwijveke, nrs. 110, 124.
- I. 260 — **Moerzeke. Selen** (1388). J. BROECKAERT, *Cart. Begijnh. Dendermonde*,
- I. 262 — **Dendermonde. Zelen** (1310). R.A.G., Ch. Abdij Zwijveke, nr. 88.
- I. 263 — **Oudegem. Zelen** (1317). R.A.G., Ch. Abdij Zwijveke, nr. 90.
- I. 263a — **Denderbelle. Selen** (1350). R.A.G., Ch. Abdij Zwijveke, nr. 121.
- K. 244 — **Antwerpen. Selen** (1296). H. VANGASSEN, *Bouwst.*, blz. 31. *Sellen* (1548-1567). M. J. DE VRIENDT-DE MAN, *Bijdr. Kennis Gebruik en Flexie v. h. ww. zullen i. d. 16de eeuw*, blz. 87-102.
- K. 330 — **Mechelen. Selen** (1287). H. VANGASSEN, *Bouwstoffen.*, blz. 647. *Sellen* (1291). H. VANGASSEN, *Bouwst.*, blz. 650.
- N. 89 — **Heule. Sullen** (1309). R.A.G., Ch. Abdij Eename.
- N. 141 — **Kortrijk. Sullen** (1340). Sta.A. Kortrijk, Ch. Abdij Groeningen.
- O. 14 — **Deinze. Sullen** (1282). Dr. M. GYSSELING (z. voetn. 42, blz. 72).
- O. 37 — (**Dikkelvenne**) **Bochoute.** *Selen* (1249). H. OBREEN en A. VAN LOEY, *De oudste Middelnederlandse Oorkonden* (V. M. K. V. A., 1934, blz. 337).
- O. 61 — **Aalst. Selen** (1296). R.A.G., Ch. Begijnhof Aalst.
- O. 68 — **Opwijk. Zelen** (1334). R.A.G., Ch. Abdij Zwijveke, nr. 97.
- O. 98 — **Oudenaarde. Selen** (1305), *sellen* (1325). Dr. M. HOEBEKE, *Oudenaardse Oorkondentaal* (z. voetn. 9, blz. 54).
- O. 100 — **Nedereename. Zelen** (1358). R.A.G., Ch. Abdij Eename.



- O. 111 — **Velzeke**. *Selen* (1254). RA.B., Cart. nr. 19, fol. 46 r<sup>o</sup>. (z. J. VAN CLEEMPUT, voetn. 6, blz. 53).
- O. 117 — **Zottegem**. *Zelen* (1299). Dr. M. GYSSELING (z. voetn. 42, blz. 72).
- O. 132 — **Leeuwergem**. *Zelen* (1334). RA.G., Ch. Abdij Zwijveke, nr. 96.
- O. 141 — **St.-Antelinks**. *Zelen* (1299). RA.G., Abdij Ninove, nr. 290.
- O. 144 — **Aspelare**. *Selen* (1299). RA.G., Abdij Ninove, nr. 294.
- O. 148 — **Denderleeuw**. *Selen* (1379). RA.G., Abdij Ninove, Suppl. D. II.
- O. 152 — **Ninove**. *Selen* (1268-?). RA.G., arch. Bisdom, Regel Gasthuis.
- O. 158 — **Pamel**. *Selen* (1372). RA.G., Abdij Ninove, Suppl. D. II.
- O. 196 — **Petegem**. *Sillen* (1338). RA.G., Fotostaten, Abdij St. Clara, Petegem-Oudenaarde, Aug. 22 en 24.
- O. 202 — **Nukerke**. *Selen* (1286). Dr. M. HOEBEKE, *Oudenaardse Oorkondentaal* (z. voetn. 9, blz. 54).
- O. 211 — **Parike**. *Selen* (1350). RA.G., Ch. Hosp. Geraardsbergen.
- O. 228 — **Geraardsbergen**. *Selen* (1290). RA.G., Hosp. Geraardsb., D. I, nr. 25. *Sellen* (1317). RA.G., Abdij St. Adriaan, nr. 62.
- O. 250 — **St.-Pieters-Leeuw**. *Selen* (1293). Prof. Dr. A. VAN LOEY, *Middeln. Leerboek*, blz. 220.
- O. 265 — **Ronse**. *Zelen* (1327), *sillen* (1310?). Sta.A.R., Chiro., Regist. 132, nr. 23 en nr. 7.
- P. 8 — **Epegem**. *Selen* (1311). Prof. Dr. A. VAN LOEY, *Middeln. Leerb.*, blz. 215.
- P. 65 — **Brussel**. *Selen* (1285). F. KETNER, *Oorkondenb.*

*Sticht Utrecht*, Deel IV, nr. 2254. *Sellen* (1503).  
Sta.A.Brussel, nr. 2683.

- P. 88 — **Leuven**. *Selen / soelen / solen* (1316). H. VANGASSEN, *Bouwst.*, blz. 531-532.  
P. 145 — **Tienen**. *Selen* (1387), *soelen* (1450). H. VANGASSEN, *Bouwst.*, blz. 753, 761.

KAART II. — Het dialectisch materiaal komt uit :

- E. BLANCQUAERT, *Dialectatlas van Klein-Brabant*, 2<sup>o</sup> uitg.  
met aanvullingen door FR. VANACKER.  
E. BLANCQUAERT en H. VANGASSEN, *Dialectatlas van Zuid-Oost-Vlaanderen*.  
E. BLANCQUAERT, *Dialectatlas van Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen*.  
H. VANGASSEN, *Dialectatlas van Vlaams-Brabant*.  
W. PÉE (met medewerk. van E. BLANCQUAERT). *Dialectatlas van West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen*.  
W. PÉE, *Dialectatlas van Antwerpen*.  
PH. COLINET, *Het Dialect van Aalst*.  
HERM. SMOUT, *Het Antwerpsch Dialect*.  
G. MAZEREEL, *Klank en Vormleer van het Brusselsch Dialect*.
-

Zullen-Haart I.

<sup>125</sup> sullen (1289)

<sup>135</sup> sullen (1300)

<sup>140</sup> sullen (1277)

<sup>142</sup> sullen (1293)

<sup>36</sup> Brugge  
sullen (1276)  
sullen (1270)  
sullen (1278)  
sullen (1276)

<sup>157</sup> sullen (1381)

<sup>161</sup> sullen (1293)

<sup>171</sup> zullen (1311)

<sup>172</sup> zullen (1311)

<sup>158</sup> sullen (1283)

<sup>159</sup> sullen (1331)

<sup>170</sup> zullen (1336)

<sup>209</sup> zullen (1349)  
<sup>210</sup> zullen (1420)

<sup>192</sup> zullen (1326)

<sup>212</sup> zullen (1304)

<sup>241</sup> sullen (1286)  
<sup>249</sup> sullen (1286)

<sup>260</sup> selen (1388)

<sup>244</sup> selen (1296)  
sellen (1548-67)  
Antwerpen

H  
i  
N  
O

<sup>74</sup> sullen (1282)

<sup>257</sup> zelen (1341)

<sup>262</sup> zelen (1310)  
<sup>263</sup> zelen (1317)  
<sup>263</sup> selen (1350)

<sup>330</sup> selen (1287)  
sellen (1291)  
Mechelen

V  
L  
A  
A  
N  
D  
E  
N

<sup>37</sup> Bochoute  
selen (1249)

<sup>61</sup> selen (1296)

<sup>68</sup> zelen (1334)

<sup>8</sup> selen (1311)

Leie  
<sup>89</sup> sullen (1309)  
<sup>741</sup> sullen (1340)

<sup>711</sup> selen (1254)  
<sup>100</sup> zelen (1358)

<sup>732</sup> zelen (1334)  
<sup>717</sup> zelen (1299)

<sup>148</sup> selen (1379)

<sup>796</sup> sullen (1338)

<sup>89</sup> sellen (1325)

<sup>141</sup> zelen (1299)  
<sup>744</sup> selen (1299)

<sup>152</sup> selen (1372)  
<sup>158</sup> selen (1372)  
<sup>152</sup> selen (1268)

<sup>65</sup> selen (1285)  
sellen (1503)  
Brussel

<sup>787</sup> Schelde  
<sup>202</sup> selen (1286)

<sup>265</sup> selen (1350)

<sup>238</sup> zelen (1290)  
sellen (1314)

<sup>250</sup> selen (1293)

<sup>88</sup> selen (1316)  
soelen / solen (1316)  
Leuven

<sup>265</sup> zelen (1325)  
sullen (1310?)

<sup>238</sup> zelen (1290)  
sellen (1314)

<sup>250</sup> selen (1293)

<sup>145</sup> selen (1387)  
soelen (1450)  
Bienen  
sp. fete

Historische Kaart : zullen/zullen/zillen-zelen/zellen

--- grens Vlaanderen vóór 1050  
--- grens zullen/zelen vóór 1050

Spelling zullen

[gebruikelijke Sp. in Vlaanderen bewesten de Schelde]

--- gebruikelijke Sp. omstreeks 1400

--- Idem in de XV<sup>e</sup> eeuw

--- Idem 1<sup>e</sup> helft v.d. XVI<sup>e</sup> eeuw

--- Idem 2<sup>e</sup> helft v. d. XVI<sup>e</sup> eeuw

H.  
V.

Kullen-Haart II

H.

Brugge

----- Grens Oude Vorstendommen

--- x.e.lm x.e.lm x.e.lm

--- x.lm

--- y.i.h. xelen gebied

